STASYS SABONIS

PASTABOS APIE MENINIO VERTIMO KRITIKĄ

Literatūros teorijoje sakoma, kad „literatūros kritikos veiklos sritis — kvalifikuoti sprendimai apie kūrinius (kritike — graikų kalba reiškia sprendimą, nuomonę), skirti tiek autoriui, tiek skaitytojams. Ji atkreipia dėmesį į sunkiau pastebimus prasminius atspalvius, interpretuoja turinį, apibūdina kūrinio meninę sandarą ir vertę, jo vietą šiuolaikinės literatūros kontekste" (Literatūros teorijos apybraiža.— V., 1982, p. 16). Verstinį grožinės literatūros kūrinį, kaip žinome, sudaro du komponentai: originalo tekstas ir jo vertimas, todėl suprantama, kad meninio vertimo kritikos veiklos sritis dvigubai platesnė — vertinti ne tik originalo tekstą, bet ir analizuoti vertimo tekstą, daryti kvalifikuotus sprendimus, skirtus vertėjui ir skaitytojui, apibūdinti vertimo teksto vertę ir jo vietą šiuolaikinio meninio vertimo kontekste. Tai elementarios meninio vertimo kritikos funkcijos. Kaip praktiškai jas vykdo mūsų vertimo kritika, kokia apskritai mūsų vertimo kritikos būklė?

Žinome, kaip pastaruoju metu pažengęs vertimo menas. Turime kvalifikuotai išverstų, reikšmingų rusų ir kitų tarybinių tautų, taip pat užsienio literatūros kūrinių. Jau galime kalbėti apie atskirų kalbinių regionų (prancūzų, vokiečių, anglų, ispanų) vertimus. Meninio vertimo bare darbuojasi ir seni, patyrę

meistrai, ir gausus būrys viduriniosios bei jaunosios kartos vertėjų. Sukaupta gana vertinga meninio vertimo patirtis, turime naują tarybinę meninio vertimo mokyklą su tam tikrais principais ir kriterijais. Kaip teigia literatūros kritikai ir rašytojai, verstinės literatūros kūriniai veržiasi į mūsų literatūros kontekstą, veikia jos žanrus, turtina mūsų nacionalinę kultūrą. Taigi vertimo kritikai yra kur reikštis, pakankamai medžiagos analizei, vertinimams, sprendimams ir apibendrinimams.

Kaipgi yra iš tikrųjų?

Po knygos „Meninio vertimo problemos" pasirodymo praėjo penkeri metai, ir per tą laiką, išskyrus K. Ambraso-Sasnavos knygą apie vertimo teorijos klausimus „Vertimo tyrinėjimai", nebuvo paskelbtas nei vienas rimtesnis vertimo kritikos straipsnis. Periodinėje spaudoje per metus skelbiamoms verstinės prozos recenzijoms suskaičiuoti pakanka vienos rankos pirštų. Pavyzdžiui, „Literatūra ir menas" 1984 m. išspausdino keturias, „Pergalės" žurnalas tris, „Nemunas" nei vienos. 1985 m. „Pergalėje" pasirodė keturios, „Literatūroje ir mene" penkios. Beje, ir tų negausių publikacijų apie verstinės prozos knygas negalima laikyti meninio vertimo kritiką tikrąja šio žodžio prasme, kadangi jos yra vienpusiškos, neatitinka aukščiau minėtų reikalavimų. Dažniausia imamas verstinis kūrinys ir aptariamas originalo tekstas: komentuojamas turinys, kūrinio parašymo aplinkybės, stilius ir beveik nė žodžio nepasakoma apie vertėjo darbą, tarsi tas vertimas būtų atsiradęs savaime. Tiesa, kartais vertėjo triūsą recenzentas įvertina vienu ar dviem stereotipiniais sakiniais: „Vertėjas savo uždavinį atliko gerai" ar panašiai. Tai paradoksalu, bet, matyt, redakcijos ir skaitytojai tai mano esant normalu. Nors vertimas ir neprilygsta originaliajai rašytojo kūrybai, bet vis dėlto taip pat laikomas kūrybiniu darbu, ir pagalvokime, kaip atrodytų, jeigu tokiais bendrais teiginiais, be jokios kūrinio analizės ir motyvavimo būtų vertinami originalūs mūsų rašytojų kūriniai.

Be abejo, neteisinga reikalauti, kad visos verstinių knygų recenzijos būtų visapusiškos, o recenzentas jose kvalifikuotai analizuotų ir vertintų tiek originalo, tiek vertimo tekstą. Neretai apie naujai pasirodančius verstinius kūrinius rašo rašytojai, literatūros kritikai, kuriems terūpi vienu ar kitu aspektu pakomentuoti jų problematiką, menines savybes, palyginti juos su mūsų literatūros reiškiniais. Tokios recenzijos, be abejo, reikalingos, jos turi didelę reikšmę bendram mūsų literatūros ir kultūros procesui.

Tačiau negalima pamiršti, kad šitaip vienpusiškai aptariant verstinę literatūrą, daroma didelė žala meninio vertimo procesui ir ją būtina kompensuoti vertimo kritikos specialistų darbais. Retkarčiais taip ir daroma: periodinėje spaudoje pasirodo viena kita vertėjų praktikų, teoretikų ir šiaip vertimo žinovų (A. Žirgulio, V. Petrausko, S. Narbuto, G. Čepinskienės ir kitų) recenzijos. Tik gaila, kad ir šie recenzentai, išskyrus A. Žirgulį, S. Narbutą, gal dar vieną kitą, daugiausia savo rašiniuose komentuoja originalą ir beveik visai neanalizuoja vertimo arba jį apta-

ria tik bendrais, neargumentuotais teiginiais. V. Petrauskas, ne tik didelę patirtį turįs vertėjas, bet ir teoretikas, kiek anksčiau pasireiškęs ir vertimo kritikoje, šių metų „Pergalės" 1 nr, recenzuodamas B. Gedgaudaitės išverstą Chorchės Isakso romaną „Mariją", savo jaunesnės kolegės darbą apibūdina tik keliais sakiniais. Tuo tarpu originalą komentuoja per keturias žurnalo skiltis. Panašaus pobūdžio yra ir G. Čepinskienės, E. Kuosaitės bei kitų recenzijos. Redakcijos galėtų kreipti savo recenzentus tinkama linkme, reikalauti iš jų straipsnių kvalifikuotos analizės.

Meninio vertimo kritikos veiklos sferai priklausytų ne tik recenzijos, bet ir probleminiai straipsniai, vertimų apžvalgos (jos, beje, nors ir labai konspektiškai, pateikiamos kasmetinėje „Literatūros panoramoje"), publikacijos apie atskirų vertėjų darbus, vertėjų portretai. Jose būtų gera proga analizuoti vertėjų darbo metodiką, atskleisti jų patirtį, kad galima būtų mokytis mažiau įgudusiems vertėjams. Deja, mūsų literatūrinė periodinė spauda, gal tik išskyrus „Naujas knygas", vertimo menui savo skiltyse labai šykšti vietos.

Taigi meninio vertimo kritika smarkiai atsilieka nuo praktinio vertimo proceso. Kokios to atsilikimo priežastys? Žinoma, yra objektyvių aplinkybių, kliudančių plačiau pasireikšti vertimo kritikai. Tai, visų pirma, vietos stoka periodinėje literatūrinėje spaudoje. Savaitraštis „Literatūra ir menas", nušviečiantis visas meno šakas, be abejo, negali tiek vietos skirti vertimo menui, kiek reikėtų. „Pergalės" žurnalui, smarkiai išaugus originaliosios literatūros apimčiai, irgi nelengva sutalpinti visų originalių ir verstinių knygų recenzijų ar kitokių publikacijų apie vertimus ir vertėjus. Todėl vienintelė išeitis pradėti leisti specialiai verstinei literatūrai ir vertimų kritikai skirtą žurnalą.

Prie rimtų objektyvių priežasčių galima prišlieti ir kvalifikuotų vertimų kritikų stoką. Šią problemą galėtų padėti spręsti prie LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto vertimų poskyris, apie kurį jau buvo kalbėta VII Lietuvos rašytojų suvažiavime, tik gaila, kad ligi šiol jo dar nėra.

Tačiau vien šiomis objektyviomis aplinkybėmis aiškinti nepatenkinamą vertimų kritikos padėtį būtų neteisinga. Vis dėlto yra ir subjektyvių priežasčių. Ir dabartinėmis sąlygomis laikraščių ir žurnalų redakcijos galėtų žymiai aktyviau organizuoti ir daugiau vietos skirti medžiagai apie prozos vertimus. Čia, atrodo, esama ir tam tikro abejingumo. To nepasakysi apie verstinę poeziją. Poezijos vertimai beveik visi recenzuojami, ir jų recenzijos dalykiškesnės, jose analizuojamas ir vertėjo darbas. Gal poezijai rodoma daugiau pagarbos ir dėmesio todėl, kad ją verčia dažniausiai poetai, o prozos dauguma vertėjų paprasti mirtingieji, kartais netgi atsitiktiniai, su literatūra nedaug ką bendro turintys žmonės. Tad juo labiau reikėtų principingai įvertinti jų darbus. Beje, jeigu vertimai būtų reguliariai recenzuojami, tai ir į kritines pastabas būtų reaguojama normaliai.

Tikriausiai ir rašančiųjų apie vertimo meną turėtume daugiau, jeigu redakcijos būtų labai suintere-

suotos. Pagrindinį vaidmenį praktiškai ugdant vertėjus vaidina leidyklos. Panašiai galėtų elgtis ir periodinių leidinių redakcijos. Žmonių šiam darbui galima rasti ir tarp pačių vertėjų. Žinoma, ir vertėjai, esant progai, neturėtų atsisakyti paanalizuoti savo kolegų darbo. Verstinių knygų aptarimuose, kuriuos rengia „Vagos" leidykla drauge su Rašytojų sąjungos meninio vertimo komisija, vertėjai skaito pranešimus. Jie galėtų sudaryti gerą pagrindą straipsniams ir recenzijoms. Taip pat leidyklų verstinės literatūros redakcijų redaktoriai ir redakcijų vedėjai nuolat vertina vertėjų triūsą. Rašomos ir vidinės rankraščių recenzijos. Reikšmingesnės jų, atitinkamai praplėtus, galėtų būti publikuojamos.

Taigi visiems reikia daugiau aktyvumo, daugiau gerų norų, iniciatyvos, ir meninio vertimo kritikos būklė žymiai pagerės.